

M. Sc. Bekim Morina

Gjendja socio-ekonomike në arsimin parauniversitar në Kosovë (2000-2010)

Hyrje

Lufta e fundit në Kosovë, përveç humbjeve në njerëz, solli edhe shumë probleme sociale dhe ekonomike në shoqërinë kosovare, sidomos në fushën e arsimit.

Si pasojë e kësaj, në 10 vitet e fundit, arsimi parauniversitar u ballafaqua me vështirësi të shumta socio-ekonomike: mungesë të infrastrukturës së përshtatshme (ngase shumë shkolla u rrënuan dhe u shkatërruan), financim të pamjaftueshëm dhe mekanizma financiarë të paqëndrueshëm, nivel të ulët të burimeve njerëzore, kurrikula të vjetruara, metoda të tejkaluara të menaxhimit, mungesë të ligjeve dhe strategjive etj.

Po ashtu, u karakterizua me shumë reforma, në të gjitha nivelet, duke filluar nga arsimi dhe edukimi parashkollor, të cilat kishin për synim zhvillimin e arsimit në Kosovë sipas standardeve evropiane dhe botërore. Për shkak të shkatërrimeve të shumta në infrastrukturën shkollore dhe dokumenteve pedagogjike dhe legjislativë, detyrë e parë e institucioneve të pasluftës, së bashku me organizatat ndërkombëtare, ishte ndërtimi i shkollave dhe hartimi i ligjeve, dhe i strategjive të ndryshme.

Gjendja sociale dhe ekonomike e shoqërisë kosovare ka ndikim të pamohueshëm edhe sot në procesin e përmirësimit të cilësisë në arsim, prandaj, si një faktor mbështetës për arsimin parauniversitar në Kosovë, edhe më tutje mbetet sfidë.

Në këtë analizë janë trajtuar problemet socio-ekonomike në arsimin parauniversitar në Kosovë, veçanërisht të arriturat dhe sfidat, bazuar në objektivat e parapara të arsimit parauniversitar.

Qëllimi ishte që të analizoheshin ligjet, strategjitë e hartuara dhe raportet e ndryshme që kanë të bëjnë me arsimin parauniversitar: Ligji për Arsimin Parauniversitar, Strategjia për Zhvillimin e Arsimit Parauniversitar në Kosovë 2007-2017; Versioni punues i planit strategjik të arsimit të Kosovës 2011-2016, Korniza e Kurrikulit të ri të Kosovës – arsimi parashkollor, fillor, i mesëm i ulët dhe i mesëm i lartë – Libri i bardhë për diskutim 2001; Korniza e kurrikulumit për arsimin parashkollor, fillor dhe të mesëm, drafti i dytë 2010 etj., për të parë rezultatet e arritura dhe vështirësitë me të cilat përballet arsimit parauniversitar, sa kanë gjetur mbështetje socio-ekonomike këto dokumente nga institucionet e vendit dhe organizatat ndërkombëtare që të gjejnë zbatim në praktikë dhe të arrihen objektivat e parapara në to.

Po ashtu, i kemi analizuar edhe ligjet dhe strategjitë e të disa vendeve përreth, për të parë dallimet dhe ngjashmëritë në raport me Kosovën dhe cilat janë praktikatat që disa vende i kanë ndjekur për të tejkaluar sfidat dhe barrierat sociale dhe ekonomike në arsim për të arritur standardet bashkëkohore.

Pjesa e parë e analizës përmban disa nga të arriturat në fushën sociale dhe ekonomike të arsimit parauniversitar në 10 vitet e fundit, pjesa e dytë kontributit e institucioneve qendrore dhe lokale dhe të organizatave ndërkombëtare për përmirësimin e arsimit parauniversitar, pjesa e tretë sfidat e mëtutjeshme dhe në fund kemi dhënë disa konkluzione.

1. Të arriturat në arsimin parauniversitar në Kosovë

Me gjithë vështirësitë e shumta socio-ekonomike, arsimit parauniversitar, falë mbështetjes së organizatave të shumta ndërkombëtare, ka qenë mjaft

dinamik, si në fazën emergjente, po ashtu edhe në atë zhvillimore.

Përveç nxjerrjes së Ligjit për arsimin parauniversitar, rregulloreve dhe strategjive të ndryshme, hartimit të kurrikulave dhe teksteve shkollore, janë ndërtuar shumë shkolla të reja dhe janë pajisur me mjete të ndryshme dhe teknologji informative.

Me ndërtimin e shkollave të reja, si dhe rinovimin dhe zgjerimin e atyre ekzistuese, në shumë komuna është arritur që të reduktohet numri i ndërrimeve në shkolla nga katër në kryesisht dy dhe është krijuar një mjedis shkollor deri diku i përshtatshëm për mësim dhe, sipas Strategjisë së MASHT-it, deri në vitin 2016 parashihet që të pakën një e treta e shkollave të Kosovës të funksionojnë me një ndërrim të vetëm, ndërsa të tjerat me dy ndërrime, duke ofruar mjedis cilësor dhe numër optimal të nxënësve në klasë¹⁷, por për të arritur këtë kërkohet edhe më tutje përmirësim i gjendjes socio-ekonomike.

Rritja graduale e pagave për punëtorët e arsimit parauniversitar konsiderohet e arritur mjaft e madhe, për faktin se pagat e ulëta kanë qenë sfidë për institucionet e arsimit dhe e kanë rënduar edhe më shumë punën në arsim, ngase, shkaku i pozitës jo të mirë socio-ekonomike, i të ardhurave të vogla, shumë mësimdhënës janë detyruar që, përveç punës me nxënës, të bëjnë edhe një punë të dytë dhe shumë prej tyre e kanë braktisur profesionin e mësimdhënësit, të cilin me dëshirë e kishin zgjedhur, duke bërë që shumë shkolla të përballen me mungesë të mësimdhënësve profesionalë dhe të papërgatitur.

Vendim mjaft i qëlluar nga MASHT-i, duke e parë gjendjen socio-ekonomike dhe braktisjen e shkollimit, ishte ai për shpërndarjen e teksteve shkollore falas, ngase shumë të rinj, duke mos qenë në gjendje të sigurojnë tekstet shkollore, për shkak kushteve të dobëta ekonomike, e kanë humbur interesimin për shkollën dhe e kanë braktisur atë.

¹⁷ Strategjia për arsimin parauniversitar, 2007-2017, MASHT, Prishtinë, f. 48.

Pra, shpërndarja e teksteve shkollore falas, përveç që ka ndikuar në përfshirjen e nxënësve në procesin arsimor, ka pasur efekt edhe në zvogëlimin e analfabetizmit dhe të braktisjes. Po ashtu organizimi i transportit falas në disa komuna për nxënësit të cilët e kanë shkollën larg ka pasur ndikim pozitiv në gjithëpërfshirje dhe zvogëlimin e braktisjes (megjithëse braktisja akoma është e shprehur në Kosovë, sidomos në shkollat profesionale).

Me qëllim të motivimit dhe rritjen e përfshirjes në nivele të tjera të arsimit, MASHT-i, në bashkëpunim me MKK-në dhe UNDP-në, për disa vjet ka ndarë bursa për nxënës, veçanërisht të komuniteteve RAE, ngase studimet e bëra tregojnë që më tepër se një e treta e komuniteteve rom, ashkali dhe egjiptian jetojnë në kushte të varfërisë së skajshme. Mungesa e kushteve ekonomike ka qenë pengesë për fëmijët e këtyre komuniteteve, prandaj vlen të theksohet se i është kushtuar rëndësi e veçantë arsimit të tyre, përmes implementimit të strategjisë. Janë ndarë fonde të herëpashershme dhe është bërë përgatitja dhe botimi i dokumentacionit pedagogjik (ditari, dëftesa, libri amëze, diploma, certifikata) në gjuhën e komuniteteve, janë botuar disa tekste shkollore nga lëndët nacionale si dhe është botuar abetarja në gjuhën turke.

MASHT-i në bashkëpunim me Drejtorinë Komunale për Arsim dhe Organizatave ndërkombëtare, që nga viti 2004 deri në vitin 2007, kanë ofruar programin e mësimi intensiv (Catch-up Class) për fëmijët e moshës 9 deri 19 vjeç, të cilët për ndonjë arsye nuk kanë filluar fare apo e kanë braktisur mësimin e rregullt.

MASHT-i, po ashtu, ka filluar me ndarjen e granteve për zhvillimin e shkollave, respektivisht të DKA-ve, nëpër komuna, të financuara nga Banka Botërore. Është krijuar Këshilli për Aprovimin e Granteve Shkollore-KAGSH, i përbërë nga ekspertët e arsimit parauniversitar, si dha ka filluar hartimi i doracakëve të granteve shkollore.

Është paraparë dhënia e granteve çdo vit për shkollat e Kosovës, ngase arsimit fillor dhe i mesëm financohen nga grantet e Buxhetit Qendror, të cilat transferohen te komunat. Autonomia financiare e shkollës është

qasje e re, që ka për qëllim të mundësojë ngritjen e cilësisë së shërbimeve dhe shtim të efektivitetit në punë, si dhe rritjen e përgjegjësisë së shkollës ndaj komunitetit, prandaj, pas pilotimit të suksesshëm në komunat Gjilan, Istog dhe Kaçanik, reformat për financimin në nivel të shkollës është shtrirë edhe në disa komuna të tjera në vitin 2010.

Nga viti 2011 parashihet që e gjithë autonomia financiare të kalojë në përgjegjësi të të gjitha komunave të Republikës së Kosovës, me qëllim të përgatitjeve sa më të mira të realizimit të autonomisë financiare të shkollave të Kosovës¹⁸.

Sa i përket Arsimit Profesional, me gjithë gjendjen e pafavorshme sociale dhe e ekonomike, është arritur që vitet e fundit të ketë investime të konsiderueshme. Në bashkëpunim me Qeverinë e Kosovës dhe institucionet e tjera relevante, janë ndërtuar disa Qendra bashkëkohore të kompetencës në Kosovë, si në Skenderaj dhe Malishevë për ndërtimtari, ekonomi dhe administratë, pastaj për aftësimin në sektorin e bujqësisë janë ngritur qendra të kompetencës në komuna të ndryshme: në Ferizaj, Gjilan, Pejë e Vushtrri, qendra e agrobiznesit në Prishtinë etj., dhe janë bërë disa marrëveshje për ndërtimin e qendrave të tjera në mbarë Kosovën.

Po ashtu, në bazë të Ligjit mbi kualifikimet është themeluar dhe funksionalizuar Autoriteti Kombëtar i Kualifikimeve, i cili, përveç ngritjes së kapaciteteve të qëndrueshme vetjake, do të shërbejë si mjet për zhvillimin dhe njohjen e programeve arsimore dhe aftësuese, si dhe njohjen dhe rregullimin e kriterëve cilësorë të institucioneve publike dhe private që i ofrojnë programet¹⁹, mirëpo akoma nuk janë arritur shumë nga objektivat e parapara në strategjitë e hartuara për arsimin profesional. Për të arritur objektivat e Strategjisë, shkollat profesionale kanë nevojë për autonomi të plotë nga autoritetet komunale, për t'i inkurajuar që të zhvillojnë lidhjet e veta me tregjet e punës në vend, dhe është nevojë

¹⁸. Strategjia për arsimin parauniversitar 2007-2017, MASHT, f. 63.

¹⁹. Institute of Education, University of London (2005): Plan-programet kombëtare në Kosovë – vlerësim i hapave të parë.

urgjente që të sigurohen resurse njerëzore, hapësirë më e madhe infrastrukturore dhe pajisje materiale më të mira në shkollat profesionale në të ardhmen.

Në arsimin special, për dallim nga arsimi profesional, gjendja qëndron më mirë sa i përket fushës socio-ekonomike, pasi është ndarë një shumë më e madhe buxhetore për këtë sektor të arsimit. Përfshirja e fëmijëve me nevoja të veçanta në sistemin arsimor deri vonë nuk ka qenë e kënaqshme, sidomos në paralelet e bashkangjitura, por vitet e fundit, falë angazhimit të institucioneve vendore dhe ndërkombëtare, gjendja ka ndryshuar dhe me funksionalizimin të qendrave burimore është arritur që gjatë kësaj periudhe të mbështeten nxënësit me nevoja të veçanta në kuadër të shkollave të rregullta.

Një rëndësi e veçantë i është kushtuar ngritjes së kapaciteteve profesionale të stafit që punon më fëmijë me nevoja të veçanta, edukatoreve në institucione parashkollore, mësimdhënësve të shkollave të rregullta dhe prindërve, përmes programit të zhvillimit profesional, trajnimeve, seminareve dhe fushatave mediale, të financuar nga organizatat ndërkombëtare dhe institucionet vendore.

Në proces të finalizimit janë plani i veprimit për arsim gjithëpërfshirës dhe udhëzuesi, modeli i Planit Individual të Arsimit - PIA, me të cilin sigurohet baza për arsim cilësor të fëmijëve me nevoja të veçanta.

Deri më tani, në përgjithësi arsimi në Kosovë më tepër ka gjetur mbështetje nga organizatat ndërkombëtare, ngase shpenzimet buxhetore nga shteti, shkaku i buxhetit të limituar, qëndrojnë larg kërkesave dhe nevojave, krahasuar me demokracitë e zhvilluara²⁰.

Sektori privat, për dallim nga ai publik, ka përparuar më shumë në fushën socio-ekonomike. Shkollat kanë numër më të vogël të nxënësve për klasë, pajisje më të mira me laboratorë dhe mjete të tjera didaktike dhe, gjithashtu, një personel mësimor më të përzgjedhur.

Mirëpo, përqendrimi i shkollave private në disa qytete më të mëdha e ka kufizuar qasjen ndaj tyre, sidomos për zonat rurale, kurse çmimet

²⁰. Riinvest' – Sistemi i arsimit dhe zhvillimi ekonomik i Kosovës (Raport), 2002-2004.

përgjithësisht të larta i bëjnë ato një privilegj i shtresave të pasura dhe të paarritshme për shtresën e varfër, ngase shkollimi në sistemin kapitalist të jetesës varet kryekëput nga gjendja socio-ekonomike.

Megjithatë, përfshirja e nxënësve në shkollat private është dukshëm më e vogël se në ato publike, ngase për pjesën më të madhe të shoqërisë çmimet janë të papërbalueshme dhe nuk ekzistojnë nëpër të gjitha lokacionet shkollat private, e po ashtu një pjesë e tyre nuk janë të licencuara, sidomos institucionet parashkollore.

2. Kontributi i organizatave ndërkombëtare

Gjendja e krijuar për vite të tëra në arsimin parauniversitar në Kosovë vështirë do të përmirësohej pa ndihmën e organizatave ndërkombëtare, sidomos të Unionit Evropian dhe Bankës Botërore, kur dihet se vendi kishte dalë i shkatërruar nga lufta dhe përballej me një papunësi të madhe dhe varfëri të skajshme.

Duke e parë nevojën që kishte Kosova për investime në fushën e arsimit parauniversitar, në mënyrë që të tejkaloheshin barrierat e shumta socio-ekonomike, shumë organizata ndërkombëtare kontribuuan në rimëkëmbjen e sistemit arsimor. Disa nga to qasjen e tyre të kontributit e kanë pasur në ndërtim dhe rindërtim të objekteve shkollore, ndërsa një pjesë e tyre investuan në organizimin e trajnimeve të ndryshme, ndryshimin e strukturës arsimore, legjisllacionit, hartimin e strategjive të ndryshme, kurrikulumit, në ndryshimin e planeve dhe programeve mësimore etj., fusha këto për të cilat kërkohej një shumë e madhe buxhetore.

Ndër organizatat të cilat kontribuuan të përmirësohet gjendja socio-ekonomike në arsimin parauniversitar, që nga përfundimi i luftës, të cilat financuan një numër të madh projektesh të ndryshme, veçohen: Banka Botërore, GTZ, UNICEF, CESES, FSDEK, CRS, Aleanca “Save the Children” etj.

Banka Botërore - Kjo bankë është e përbërë nga dy institucionet e zhvillimit unik, në pronësi nga 185 vendet anëtare - Bankës

Ndërkombëtare për Rindërtim dhe Zhvillim (IBRD) dhe Shoqatës Ndërkombëtare për Zhvillim (IDA) dhe është një burim vital i ndihmës financiare dhe teknike.

Banka Botërore është një nga partnerët e zhvillimit, e cila e ka mbështetur sektorin të arsimit në Kosovë që nga përfundimi i luftës në vitin 1999. Ajo ka investuar dhjetëra- milionë në mbështetje të arsimit kosovar, për të përmirësuar nivelin arsimor, në arsimin fillor dhe të mesëm dhe për të rritur qasjen e grupeve të cenueshme në arsim, duke siguruar grante për zhvillimin e shkollës për të rritur, frekuentimin e regjistrimit dhe të mbajtjes.

Duke u bazuar në suksesin e pjesëmarrjes në arsim dhe duke njohur rëndësinë e madhe të arsimit në statusin e parashikuar të Kosovës, Banka ka mobilizuar burimet nga Agjencia Kanadeze për Zhvillim Ndërkombëtar (CIDA) dhe Post-Konflikt Fondi i Bankës Botërore, i cili ka në fokus përmirësimin e cilësisë dhe përfshirjen sociale²¹.

Njëkohësisht, në periudhën 2008-2011, në projektin Zhvillimi Institucional i Arsimit, ka planifikuar investim prej 10 milionë dollarësh, i cili ka për qëllim mobilizimin dhe udhëheqjen e donatorëve për zbatimin e dy strategjive të sektorit të arsimit: Strategjia për Zhvillimin e Arsimit Parauniversitar në Kosovë (2007-2017) dhe Strategjia për Zhvillimin e Arsimit të Lartë në Kosovë (2005-2015).

Banka Botërore edhe më tutje vazhdon ta ndihmojë arsimin parauniversitar në Kosovë, në forma të ndryshme.

GTZ - Ka filluar punën në Kosovë në vitin 1999 dhe e ka ndihmuar Kosovën në shumë projekte në fushën e arsimit dhe të edukimit. Në vitin 2008, GTZ-ja, në bashkëpunim me MASHT-in, ka organizuar certifikimin e mësimitdhënësve të teknologjisë informative me licencën evropiane kompjuterike (ECDL), që konsiderohet si një e arritur shumë e

²¹ Më gjerësisht, Strategjia për Zhvillimin e Arsimit Parauniversitar në Kosovë, 2007-2017, MASHT, Prishtinë, f. 24.

rëndësishme, pasi certifikata e ECDL-së është e obligueshme në të gjitha shtetet e BE-së për të ata që dëshirojnë të punojnë si mësimdhënës.

GTZ-ja ka kontribuar në arsimin profesional në Kosovë, pasi edhe Arsimi profesional është përballur me çështjet e njëjta, përkitazi me zhvillimin e planprogrameve, zhvillimin e mësimdhënësve dhe zhvillimin institucional me të cilat përballen sektori i shkollave fillore dhe i gjimnazeve. GTZ-ja, në emër të Ministrisë Federale Gjermane për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (BMZ) dhe me referencë të veçantë të BE-së, e mbështet Strategjinë e Arsimit në Kosovë (2007-2017) dhe është në përputhje me aktivitetet e donatorëve të tjerë.

UNICEF - E ka përkrahur procesin në aspektin financiar dhe profesional, duke ndarë mjete të shumta financiare për të investuar në Kosovë në fushën e arsimit. Kjo organizatë ka ndarë mjete për ndërtim të objekteve të ndryshme dhe në financimin e projekteve të ndryshme. Në dy vitet e para pas luftës ka investuar më shumë në fushën e arsimit, pasi që kjo fazë konsiderohej fazë emergjente.

Me qëllim që të ndihmojë Grupin Bërthamë në finalizimin e Kornizës së Kurrikulit, UNICEF-i, zyra në Kosovë, siguroi këshilltarë ndërkombëtarë për Kurrikulin që filloi punën në mars të vitit 2001. UNICEF-i, zyra në Kosovë, po ashtu, i mundësoi DASH-it organizimin e konsultimeve publike - gjithëpërfshirëse në faza të ndryshme të zhvillimit të Kornizës së Kurrikulit të Ri të Kosovës dhe ky është njëri prej projekteve shumë të rëndësishme të UNICEF-it.

UNICEF-i ka ndihmuar mjaft shumë në rindërtimin dhe meremetimin e shkollave, furnizimin e mjeteve bazike për shkolla dhe fëmijë dhe aktivitete psiko-sociale për një fëmijëri normale për nxënësit. Nën udhëheqjen e UNMIK-ut, ka siguruar fonde nga donatorë të tjerë për rishqyrtim, printim të teksteve mësimore, në shumicën e gjuhëve lokale dhe ka ndërmarrë hapa bashkëpunimi për t'u siguruar edukim fëmijëve minoritarë, veçanërisht fëmijëve romë në enklava.

Gjatë viteve ka lëvizur përqendrimin nga shpërndarja e mjeteve në drejtim të intervenimeve më cilësore. Kjo përfshin mbështetjen e UNMIK-ut në definimin e arritjeve strategjike për reforma kyçe të

sistemit, duke vazhduar iniciativën e filluar në vitin 1999 me projektin “Zhvillimi i Sistemit Edukativ në Kosovë”.

UNMIK-u e ka projektuar UNICEF-in si agjenci udhëheqëse në Kosovë për disa fusha kryesore: për zhvillimin e programit mësimor, edukimin e hershëm të fëmijëve dhe për aktivitete psiko-sociale.

Programi ‘Rindërtimi i shkollave dhe përmirësimi i ujësjetës dhe higjienizimit’ është i ndarë në katër përbërës kryesorë: Rindërtimin e 20 shkollave të kategorisë së pestë (të shkatërruara tërësisht); Përmirësimin e pajisjeve të ujit dhe higjienës në 75 shkolla fillore; Meremetimin dhe përmirësimin e 37 shkollave pilot; Përforcimin e selisë së ndërtesës shkollore të UNMIK-ut në DOES (Zhvillimi i sistemit edukativ), me qëllim që të mund të koordinojë për së mbari dhe të drejtojë rindërtimin e shkollave në Kosovë.

Progres i rëndësishëm që bërë në vitin 2000, duke e filluar këtë program me 11 kontrata të miratuara për rindërtimin e 18 shkollave të kategorisë së pestë dhe 6 kontratave të miratuara për përmirësimin e mjeteve të ujit dhe higjienës në 37 shkolla të tjera.

UNICEF-i ka hartuar edhe një strategji për parandalimin e braktisjes së shkollës dhe ndalimin e dhunës ndaj fëmijëve në shkollat e Kosovës²².

CESES - Në Kosovë ka punuar që nga viti 1999, duke dhënë mbështetje materiale dhe psikologjike. Projekti më i përgjithësuar i CESES-it në Kosovë është "Kosovo School Project", ku kjo OJQ mbështeti 18 shkolla, duke i furnizuar me materiale didaktike dhe trajnime në Kosovë dhe Itali për mësimdhënës dhe drejtues shkollash, pastaj projekt tjetër ishte "Infolab Kosovo", që bëri themelimin e tri laboratorëve IT (Teknologji Informative), në tri shkolla në Prishtinë dhe Klinë, në bashkëpunim me MASHT-in, projekti "Training for Development", si themelimi edhe i dy laboratorëve tjerë për IT në Prishtinë dhe Pejë.

²² Hulumtim mbi dhunën ndaj fëmijëve në shkollat e Kosovës, UNICEF, maj-shtator 2005, f. 15,17.

Instituti Pedagogjik i Kosovës është, po ashtu, projekt i themeluar nga CESES-i dhe i financuar nga Ministria e Punëve të Jashtme të Italisë dhe Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë në Kosovë.

FSDEK – E ka mbështetur sektorin e arsimit të Kosovës në zhvillimin e sistemit arsimor në dy faza, të cilat u zbatuan gjatë viteve 2000-2008 dhe ishte e fokusuar në sektorin e arsimit me nevoja të veçanta/ arsimit gjithëpërfshirës, për të përballuar nevojat e shumta socio-ekonomike që i kishte ky sektor²³.

CRS - Filloi në mënyrë aktive të bëjë përkrahjen e prindërve në shkolla, partneritet nëpër Kosovë. Megjithatë, në vitin 2002, me inkurajimin e UNICEF-it, CRS-ja filloi të zhvendosë fokusin e saj në drejtim të cilësisë së arsimit.

CRS-ja me mbështetjen e UNICEF-it dhe në partneritet me MASHT-in dhe Unionin e Këshillave të Prindërve, nga viti 2004 është fokusuar në çështjet e braktisjes së arsimit të obligueshëm nga ana e vajzave. Këto projekte kishin për qëllim që njëkohësisht të forcojnë kapacitetet e Ministrisë së Arsimit dhe të Shkencës, për të ofruar shërbime të cilësisë së lartë në fushën e arsimit, të forcojnë praktikën e pjesëmarrjes së komunitetit në arsim, me qëllim që prindërit e Kosovës, mësuesit dhe komunitetet të sigurojnë që nxënësit e Kosovës të përfundojnë shkollimin e detyrueshëm. CRS-ja nxiti bashkëpunimin midis prindërve, mësuesve dhe shoqatave, të shkollave dhe qeverisë, për të krijuar një ambient më mikpritës në shkollë dhe për të promovuar vlerat e arsimit.

Aleanca “Save the Children”- Është një ndër organizatat kryesore për të drejtat e fëmijëve në Kosovë, e cila siguron ndihmë për të gjitha komunitetet. Kjo organizatë ka punuar në Kosovë, në mënyrë të suksesshme, duke kaluar nga ndihma emergjente në promovimin e mbrojtjes dhe arsimit gjithëpërfshirës për të gjithë fëmijët.

Fokusimi i kësaj organizate ka qenë kryesisht në edukimin parafillor në Kosovë, duke hapur më shumë se 250 klasa parafillore dhe duke siguruar

²³ Antologji, Zhvillimi i Arsimit Gjithëpërfshirës në Kosovë, sfidat dhe rezultatet, Prishtinë, 2008, f. 7.

trajtime për edukatorët lokalë. “Save the Children”, së bashku me partnerin strategjik të OJQ-së “Iniciativa 6” mëson komunitetet si t’i përkrahin fëmijët e tyre dhe të angazhohen në shkolla, duke synuar që në këtë mënyrë të rrisin shkallën e pjesëmarrjes në shkollë dhe arritjes edukative të fëmijëve romë, ashkalinj dhe egjiptianë. Implementimi i këtij projekti mundësohet nga “Save the Children” e Suedisë.

3. Disa sfida të mëtutjeshme

Kosova, sipas raporteve të Bankës Botërore, akoma mbetet ndër vendet më të varfra në Evropë dhe me përqindjen më të lartë të papunësisë, prandaj nuk mund të përballojë të gjitha sfidat e ekonomike dhe të përmbushë nevojat për tejkalimin e tyre.

Sfidat socio-ekonomike ndërlidhen drejtpërdrejt me gjithëpërfshirjen, braktisjen, reformat në përgjithësi, andaj paraqet nevoja që, paralelisht me rritjen e buxhetit për arsimin parauniversitar, të përshpejtohen hapat për bartjen e përgjegjësisë nga niveli qendror në atë lokal.

Rritja e investimeve në arsim është ndër sfidat më të mëdha që duhet të përballojë ekonomia dhe shoqëria kosovare. Kjo rritje e investimeve kërkon një kombinim të rritjes së shpenzimeve qeveritare, pjesëmarrje më të lartë të fondeve private të brendshme dhe rritje të financimit nga donatorët.

Zbatimi i ligjeve, udhëzimeve, strategjive, kurrikulave, planeve dhe programeve mësimore, dokumenteve të ndryshme pedagogjike dhe administrative, rishikimi e teksteve shkollore, trajnimi i mësimitdhënësve, kualifikimi, rikualifikimin etj., kërkojnë financa të mëdha, andaj edhe më tutje mbeten sfida për bartësit e arsimit parauniversitar në Kosovë.

Sfida më e madhe mbetet arsimiti parashkollor, një përfshirje më e madhe e fëmijëve në arsimin parashkollor, që është një nga objektivat e Strategjisë së Arsimit Parauniversitar në Kosovë. Por, për të arritur këtë kërkohet të bëhen shpenzime më të mëdha kapitale, në mënyrë që të

sigurohet hapësirë më e madhe për edukimin parashkollor, ndërtim të dhomave shtesë të mësimi, dhe në kuadër të shkollave të rregullta dhe të hapen paralele parafillore.

Zhvillimi i mësimi me një ndërrim, pajisja e shkollave me kompjuterë (digjitalizimi) etj., të parapara edhe me Strategjinë për Arsimin Parauniversitar, mbeten akoma sfida në arsimin parauniversitar.

Arsimi profesional, po ashtu, përballet me shumë sfida, sociale dhe ekonomike, prandaj për ngritjen e qëndrueshme të cilësisë në prodhim dhe shërbime në Republikën e Kosovës është domosdoshmëri avancimi i qëndrueshëm i arsimit dhe aftësimi profesional, nevoja për financime më të mëdha dhe një trajtim më i mirë në aspektin ekonomik nga institucionet.

Reformat kanë përfshirë legjisllacionin, kurrikulat, infrastrukturën, por ende nuk është vënë në zbatim një reformim i burimeve njerëzore, ngase ndryshimet e bëra vitet e fundit kanë treguar se arsimi është munduar të përshatet me ndryshimet sociale në vendin tonë dhe me ato globale, por këto ndryshime nuk i kanë dhënë frytet e duhura, prandaj sfida në të ardhmen mbeten edhe burimet njerëzore.

Konkluzionet

Duke u bazuar në analizën e bërë, konsiderojmë se arsimi kosovar, me gjithë të arriturat, edhe më tutje përballët me shumë probleme socio-ekonomike.

Për të arritur objektivat e paraparë, nuk mjafton vetëm kontributi i organizatave ndërkombëtare, por nevojitet investim dhe përkushtim më i madh nga institucionet vendore dhe shoqëria në tërësi, në mënyrë që të krijohen kushte më të mira për avancimin e pozitës socio-ekonomike në arsimin parauniversitar.

Në të ardhmen arsimi parauniversitar nuk bën të mbështet financiarisht vetëm nga buxheti i shtetit dhe nga donatorët e huaj, mirëpo duhet të kërkojë mjete alternative të financimit, të cilat mund të përballohen nga burime të tjera publike dhe private, pra shkollat duhet të inkurajohen që të gjejnë burime të ndryshme financimi.

Duhet të gjenden mënyra për ndryshim pozitiv të gjendjes socio-ekonomike nga mekanizmat institucionalë, pasi ndihma e organizatave ndërkombëtare ka ardhur gjithnjë duke u zvogëluar, edhe pse buxheti i shtetit akoma mbetet i vogël për t'i përmbushur të gjitha nevojat dhe kërkesat e shumta.

Për të rritur kontributin bamirës të publikut, të gjitha financimet alternative duhet të përjashtohen nga taksat dhe të kenë kontroll të plotë të mjeteve financiare, në mënyrë që të mos keqpërdoren, por të shërbejnë për përmirësimin e cilësisë në arsim.

Nuk mund të pritët zhvillim dhe përmirësim i cilësisë pa një strukturë dhe sistem adekuat të shpërndarjes së të ardhurave e të shpenzimeve në sektorin e arsimit, duke e ditur se përmirësimi i sistemit arsimor varet kryekëput nga kushtet sociale dhe ekonomike.

Kosova e ka përqindjen më të ulët të fëmijëve të moshës 0-5 vjeçare në edukimin parashkollor në Rajon, gjë që reflektohet negativisht në rezultatet e tyre në shkollimin fillor, prandaj është nevojë urgjente të gjenden zgjidhje në këtë drejtim.

Po ashtu, duhet të gjenden forma të ndihmës ekonomike për fëmijët e varfër, për fëmijët me aftësi të kufizuara dhe për fëmijët e tjerë të cilët banojnë larg shkollës, me qëllim që të gjithë fëmijët të frekuentojnë shkollën, siç janë sigurimi i transportit, dhënia e bursave apo forma të tjera të ndihmës ekonomike të sa më shumë nxënësve në arsimin parauniversitar.

Kjo do të ndikonte në gjithëpërfshirjen e nxënësve dhe parandalimin e braktisjes, ngase ndonjëherë arsyet e mosvijimit të mësimi apo të braktisjes janë edhe sociale, por shkaktari kryesor është varfëria, ngase, sipas statistikave, rreth 49% të fëmijëve në Kosovë jetojnë në varfëri, sidomos në zonat rurale, ku varfëria është më e theksuar.

Për të ndryshuar gjendjen sociale dhe ekonomike në arsimin parauniversitar duhet të shfrytëzohen përvojat e disa shteteve evropiane dhe të merren modelet më të mira, ngase kërkesat dhe nevojat për ndryshime janë akoma të mëdha që të kemi sistem efikas të edukimit, i cili do të mundësonte zhvillim më të shpejtë ekonomik në vend.

Literatura

Institute of Education, University of London' (2005): Plan-programet kombëtare në Kosovë – vlerësim i hapave të parë, Londër.

Instituti Pedagogjik i Kosovës, Kërkime Pedagogjike, Prishtinë, 2010.

“Riinvest” – Sistemi i arsimit dhe zhvillimi ekonomik i Kosovës, Raport, 2002-2004.

Antologji, Zhvillimi i Arsimit Gjithpërfshirës në Kosovë, sfidat dhe rezultatet, Prishtinë, 2008.

Autonomia Financiare e Shkollës, Doracak i buxhetit dhe i financave për shkolla, Prishtinë, 2010.

Korniza e Kurrikulit të ri të Kosovës – arsimi parashkollor, fillor, i mesëm i ulët dhe i mesëm i lartë – Libri i bardhë për diskutim, Prishtinë, 2001.

Korniza e Kurrikulumit për arsimin parashkollor, fillor dhe të mesëm, drafti i dytë, Prishtinë, prill 2010.

Ligji për arsimi fillor dhe të mesëm në Kosovë, nr. 2002/2.

Ligji për arsimin në komunat e Republikës së Kosovës, nr. 03/L-068.

Ligji për edukimin parashkollor, 2006.

Ligji për Arsimin dhe Aftësimin profesional, 2006.

MASHT, SMIA. Statistikat e Arsimit në Kosovë, 2010/11.

Strategjia për Zhvillimin e Arsimit Parauniversitar në Kosovë, 2007-2017, MASHT, Prishtinë, 2007.

Strategjia për integrimin e komuniteteve RAE në Kosovë, 2007-2017.

Versioni punues i planit strategjik të arsimit të Kosovës, 2011-2016 (PSAK).

Programi nacional për zhvillimin e arsimit në Republikën e Maqedonisë, 2005-2015.

Strategjia Kombëtare e Arsimit Parauniversitar 2005- 2015, Tiranë, nëntor 2007.